

Μνήμη και Προφορική Ιστορία

Ενότητα 8: Τι είναι η Μνήμη και πως Λειτουργεί

Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν

Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΠΩΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ

ΜΑΘΗΜΑ 8

Η ΜΝΗΜΗ ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΙ ΘΕΛΟΥΜΕ ΝΑ ΜΑΘΟΥΜΕ;

- ◆ Τι έγινε;
- ◆ Τι συναισθήματα προκάλεσε;
- ◆ Πως το θυμούνται;
- ◆ Ποια είναι τα ευρύτερα πλαίσια της (δημόσιας) μνήμης;

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

- ◆ Γιατί θυμόμαστε μόνο ορισμένα περιστατικά;
- ◆ Πως αλλάζει η μνήμη ανάλογα με την ηλικία, το φύλο, την κοινωνική τάξη, το χρόνο που πέρασε;
- ◆ Γιατί δύο άτομα που έζησαν το ίδιο γεγονός το θυμούνται διαφορετικά;
- ◆ Πως συσχετίζεται η ατομική μνήμη με την κοινωνική;
- ◆ Πόσο αξιόπιστη είναι η προφορική μνήμη;
- ◆ Πως συσχετίζεται η μνήμη με την ταυτότητά μας;

Γενικά χαρακτηριστικά της προφορικής μνήμης

- ◇ Επιλεκτική
- ◇ Μεταβλητή
- ◇ Αναδρομική

Καθορίζεται από :

- ◇ το παρόν της αφήγησης
- ◇ τη σχέση με τον ερευνητή
- ◇ την επιτελεσματικότητα
- ◇ τη μνήμη της κοινωνικής ομάδας
- ◇ Μια ενεργή διαδικασία παραγωγής νοημάτων

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΕΙΔΩΝ ΜΝΗΜΗΣ

Κοινωνικές επιστήμες

- ◊ Προσωπική μνήμη (personal memory)
 - ◊ Γνωστική μνήμη (cognitive memory)
 - ◊ Μνήμη-συνήθεια (habit-memory)
-
- ◊ Paul Connerton, *How Societies Remember*, 1989: 22-25

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΕΙΔΩΝ ΜΝΗΜΗΣ

νευρο-επιστήμη – κοινωνική ψυχολογία

- ◊ Σημασιολογική μνήμη (semantic memory), βλ. γνωστική μνήμη
- ◊ Διαδικαστική μνήμη (procedural memory), βλ. μνήμη συνήθεια
- ◊ Λειτουργική μνήμη (working memory)
- ◊ Επεισοδιακή μνήμη (episodic memory), βλ. προσωπική μνήμη
- ◊ Μνήμη φλας ή φωτογραφική μνήμη

L.Abrams, *Oral History Theory*, 2010:83

Αναδρομικότητα της μνήμης

- ◊ Χρονική απόσταση εμπειρίας και ανάκλησης
- ◊ Διαμεσολαβημένη μνήμη, επίδραση μετέπειτα εμπειριών
- ◊ Η αναδρομικότητα δεν συνδέεται με την προφορικότητα
- ◊ Συνδέεται με την κοινωνική σημασία των ανακαλούμενων περιστατικών
- ◊ Η μνήμη δεν είναι υπολογιστής (διαφορά με Φρόυντ)

Thompson 2002: 168

Παράγοντες που επιδρούν στη μνήμη

- ◆ μεταγενέστερες αλλαγές προτύπων συμπεριφοράς, αξιών
- ◆ το παρόν (προσωπική ταυτότητα, πολιτική συγκυρία)
- ◆ το παρελθόν (στάσεις του αφηγητή που αποκτήθηκαν στην προηγούμενη ζωή του)

Ελένη Αλμπάνη, Ορφανοτροφείο

Αυτό; Ή που ήρθε η Φρειδερίκω; Έρχεται η Φρειδερίκ', μας βάλαν είχε το ορφανοτροφείο, πριν πέσει με το σεισμό, είχε μια σκάλα, ήταν διώροφο, είχε μια σκάλα με φαρδιά σκαλιά και μας βάλαν εκεί να προσκυνήσουμε όπως θα κατέβαινε η Φρειδερίκω, φορούσε και μαύρα. Είχε... φάει η αρκούδα το Γεώργιο [γέλια]. Λοιπόν, πέσαν όλα τα παιδιά και προσκυνήσαν, προσκυνούσαν έτσι... Γύρισα εγώ το κεφάλι μου και κοιτούσα το φωτογράφο. Όλοι είν' σκυμμένοι κι εγώ [γέλια] κοίταζα το φακό. Και με βάλαν να την πω ποίημα, ήμαν η πιο μικρή. Σου είπα ότι υφαίνανε χαλιά και τέτοια στ' ορφανοτροφείο, είχε; Με δώσαν ένα χαλί που έγραφε πάνω "ορφανοτροφείο Βόλου" να της το δώσω και να την πω και ποίημα. Το λέω στα παιδιά μου και γελάνε. Λέω "Εγώ είμαι διάσημη", λέω, "μέχρι τη Φρειδερίκη", λέω, "έδωσα χαλί". Και την είπα:

*"Ορφανό μικρούλι μόνο, δίχως μάνα και πατέρα
εις αυτό εδώ το σπίτι με φέρανε μια μέρα
Κι από 'κείνη την ημέρα που σ' αυτό το σπίτι μπήκα
όλα τα καλά του κόσμου και καλούς προστάτες βρήκα". Ναι.[γέλια]*

ΜΚ: Και; Τι σου έκανε; Σε χάιδεψε;

ΕΑ: Σιγά! Σιγά! Μη με χάιδεψε.

ΜΚ: Ποια χρονιά ήταν αυτό; Πόσο χρονών ήσουν;

ΕΑ: Ήμουνα έξι;

Πως λειτουργεί η μνήμη η άποψη της κοινωνικής ψυχολογίας

1. Η μνήμη συσχετίζεται με την αντίληψη

◊ Ανάγκη ταξινόμησης εμπειριών σε πλαίσια μνήμης

◊ F. Bartlett, *Remembering* (1932), M. Halbwachs, *Τα κοινωνικά πλαίσια της μνήμης* (1925)

2. Η μνήμη συσχετίζεται με τη σημασία

3. Η μνήμη συνδέεται με το ενδιαφέρον

ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΛΗΘΗ

- ◊ Καμπύλη λήθης (Dallenbach 1913)
 - ◊ Φωτογραφική μνήμη αμέσως μετά την εμπειρία
 - ◊ Απώλεια μνήμης στους πρώτους 9 μήνες
 - ◊ Σταδιακή επεξεργασία, διαγραφή, λήθη
 - ◊ Σταθεροποίηση τα επόμενα 34 χρόνια

ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΗΛΙΚΙΑ

- ◊ Διαμόρφωση της μνήμης από ηλικία 7 ετών περίπου
- ◊ Αναμνήσεις και σε μικρότερη ηλικία για συγκλονιστικά συμβάντα (π.χ. θάνατος)
- ◊ Ισχυρή επίδραση της εφηβικής ηλικίας (διαμόρφωση ταυτοτήτων)
- ◊ Ανασκόπηση ζωής στην τρίτη ηλικία

Ευρώπη Μαρίνοβα 4 χρονών το 1948

Το χωριό μας Περικοπή λεγότανε, και, αλλά πριν να φύγουμε απ' το χωριό μας τον μπαμπά μου τον είχαν πιάσει, τότες, ο στρατός, και τον είχε χτυπήσει πάρα πολύ και τον φέρανε πολύ χτυπημένο στο σπίτι κι ύστερα από δυό – τρεις μέρες πέθανε. Εκείνες τις ώρες που πέθανε ο μπαμπάς μου, τότες το χωριό μας το είχαν αδειάσει. (...) Ο μεγαλύτερος ο αδερφός μου που ήτανε δώδεκα χρονών, έπιασε τον μπαμπά μου, και η μαμά μου και η γιαγιά μου και πάνω στα σκαλοπάτια, μέσα στα σκαλοπάτια εκεί, που τον πηγαίναμε πάνω, τότες τελευταίες λέξεις ήτανε μακεδόνικα «Αλεξάνδρα κοίτα...»

◆ **Πέστα στα μακεδόνικα. Πώς τα είπε;**

Τσάνο γλέντα γκι ντέτσατα [Αλεξάνδρα, κοίταξε τα παιδιά]. (κλάμα, αναστεναγμός)

Εμείς μικρά παιδάκια ήμασταν. Εγώ θα ήμουν τέσσερα –πέντε χρονών, αλλά ότι γινότανε τότες, κάπως το καταλάβαινα.

ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΦΥΛΟ

- ◊ Διαφορετική μνήμη αντρών και γυναικών;
- ◊ Διαφορετική γλώσσα («εμείς» vs «εγώ»)

- ◊ Thompson 2002, σ. 223-4

Ελένη Κρεμαστά, εργάτρια

Και περπατούσαμε που λες, με τα ποδάρια. Και δουλεύαμε και κάναμε, ύστερα γέννησα και την κόρη μ'.

Τι δουλειά κάνατε;

Στα καπνά. Τα είχαν στα μαγαζιά. Λοιπόν, κι εμείς πηγαίναμε και καθαρίζαμε. Τα πράσινα και τα μαύρα. Που έπρεπε το καπνό να είναι καθαρό, κίτρινο. Να έχει μέσα τα μαύρα, τα μαζεύω εγώ, να έχει άλλος τα πράσινα, όλα τα μαζεύει και τα βολεύαμε ωραία. Και τα βάζαν και τα φκιάναν έτσι, μεγάλα, τέντες που τς λέγαν και τα αυτώναν και τα στέλναν. Και στο εξωτερικό στέλναν, και εδώ, παντούθε. Ήταν πολύ καλά καπνά, αλλά σε ζαλίζαν, ήταν κάτι κιβώτια τέτοια, να τα καθαρίζεις, να τα κάνεις να τα φκιάνεις και ω σου ερχόταν ζαλάδα. Ήταν δυνατό το καπνό, καθαρό.

Μύριζε...

Πολύ ωραίο. Αν μύριζε; Μοσχοβολούσε! (γέλιο) Αφού που δουλεύαμε, στα ρούχα μας τα βγάζαμε γιατί μύριζαν καπνό από πάνω μέχρι κάτω. Όχι που το καπνίζαμε, που το καθαρίζαμε.

ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

- ◇ Τρία στάδια:
 - ◇ Εισροή: επιλεκτική εγγραφή βιωμένων εμπειριών, μια πρώτη ερμηνεία
 - ◇ Μετάπλαση: επιλογή, λήθη, επαναανοηματοδότηση ανάλογα με τη σημασία συμβάντων στο παρόν
 - ◇ Εκροή: μεταμόρφωση της βιωμένης εμπειρίας σε αφηγηματικό λόγο, επιτέλεση
- ◇ Ρ.Βαν Μπούσχοτεν, *Ανάποδα χρόνια* (1997), 212-220.

ΣΙΩΠΕΣ ΚΑΙ ΤΡΑΥΜΑΤΑ

- ◇ Σιωπή λόγω λήθης
- ◇ Αποσιώπηση
 - ◇ δυσάρεστων γεγονότων
 - ◇ εμπειριών που αντιφάσκουν με το συλλογικό μύθο
 - ◇ εμπειριών που δεν ταιριάζουν στην εικόνα του εαυτού
- ◇ Απώθηση τραυματικών γεγονότων

ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

- ◇ Ακριβής μεταβίβαση σε ορισμένες περιπτώσεις
- ◇ Αποσιώπηση τραυματικών γεγονότων
 - ◇ Μεταβίβαση τραυμάτων από γενιά σε γενιά
 - Μετα-μνήμη (post-memory)
 - Διαφοροποιημένη μνήμη σε επόμενες γενιές
 - Σημασία διαγενειακών συνεντεύξεων

ΤΙ ΘΥΜΟΜΑΣΤΕ;

- ◇ τόπους
- ◇ γεγονότα
- ◇ δραστηριότητες
- ◇ καθημερινή ρουτίνα
- ◇ εντυπωσιακά επεισόδια, σημεία ρήξης
- ◇ διαλόγους
- ◇ Αισθήματα, αισθήσεις
- ◇ αξίες
- ◇ ήχους, γεύσεις, μυρωδιές, εικόνες

ΤΙ ΔΕΝ ΘΥΜΟΜΑΣΤΕ;

- ◇ ημερομηνίες
- ◇ στατιστικές
- ◇ καταλόγους
- ◇ γενεαλογικές πληροφορίες
- ◇ περιστατικά που δεν κατανοήσαμε ή δεν μας ενδιαφέρουν
- ◇ (ενδ) περιστατικά που μας ήταν δυσάρεστα

ΑΣΚΗΣΗ

- ◊ Τι θυμάστε από την παιδική σας ηλικία;
- ◊ Σπιτι, παιγνίδια, τραγούδια, σχολείο;
- ◊ Ρουτίνες;
- ◊ Φίλοι;
- ◊ Μυρουδιές;
- ◊ Πρώτος έρωτας;
- ◊ Ποιά είναι η πρώτη ανάμνηση;
- ◊ Θυμάστε αν τα ζήσετε ή σας το είπαν οι γονείς;
- ◊ Ποιό γεγονός θυμάστε σαν το πιο σημαντικό;

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

- ◆ Οι αναμνήσεις:
- ◆ αφορούν πράγματα που κατανοούμε
- ◆ αφορούν πράγματα που μας ενδιαφέρουν
- ◆ είναι οργανωμένες
- ◆ επιλεκτικές
- ◆ ανασκευάζονται με βάση το παρόν

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΡΟΥΝ

- ◊ ηλικία
- ◊ κοινωνικό φύλο
- ◊ κοινωνική τάξη
- ◊ πολιτισμικό περιβάλλον
- ◊ μεταγενέστερες εμπειρίες
- ◊ μεταγενέστερες αλλαγές των κοινωνικών προτύπων
- ◊ δημόσιος λόγος
- ◊ ο συνεντευκτής
- ◊ παρουσία άλλων ανθρώπων

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

- ◇ προσωπικά βιώματα
- ◇ αξιολόγηση δικών μας εμπειριών
- ◇ πληροφορίες από δεύτερο χέρι, προφορικές παραδόσεις
- ◇ συλλογική μνήμη

Χρηματοδότηση

- ◇ Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- ◇ Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- ◇ Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση, Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.